

Wprowadzenie

Wprowadzenie

Życie w pojedynkę nie jest zjawiskiem nowym, chociaż praktyki z nim związane nieco się różnią w stosunku do tych wcześniejszych – kiedyś, jeśli ktoś do pewnego wieku nie zawarł małżeństwa, zazwyczaj już pozostawał stanu wolnego, dziś nie jest to tak oczywiste. Odmienność tych doświadczeń wynika nie tylko z tego, że współcześnie życie bez pary jest najczęściej etapem związanym z czasem poszukiwania partnera/ki w okresie wydłużonej młodości. Istotne wydaje się przede wszystkim to, że doświadczenia życia bez pary przeplatają się z doświadczeniami w byciu w związkach i pojawiają się w różnych momentach biograficznych. Obecnie życie intymne znajduje się bowiem w fazie przechodzenia od homogeniczności w kierunku heterogeniczności, a istotnym aspektem tego przejścia jest eksperymentowanie z różnymi formami życia małżeńsko-rodzinnego. Badacze przemian intymności twierdzą nawet, że „żyjemy w czasach globalnej rewolucji stylu życia w zakresie związków intymnych” i że nastąpiła „nowa era w stosunkach intymnych”. Podkreślają przy tym, że nie ma dzisiaj przeobrażeń poważniejszych od tych, które dzieją się w obszarze relacji intymnych [zob. Giddens 2007; Beck i Beck-Gernsheim 1995, 2012; Beck-Gernsheim 1998]. Zmiany te nie prowadzą jednak do zanikania wcześniej istniejących form życia małżeńsko-rodzinnego, ale raczej do różnicowania się form bycia razem. Tak więc obok pojawiających się nowych form, np. rodzin bezdzietnych z wyboru, pojawiają się nowe wersje dotychczas znanych, np. wydłużenie czasu życia dzieci z rodzicami łączące się z wydłużaniem fazy młodszej niesamodzielności, a także zdecydowanie dłuższy czas życia w małżeństwie będący konsekwencją wydłużania się długości życia, co sprawia, że mimo iż małżeństw jest mniej niż kiedyś, to jednak spędzamy w nich więcej czasu [zob. Schmidt 2015, s. 182].

Wydaje się, że tym, co przede wszystkim stanowi o zachodzących obecnie zmianach w obszarze intymności, jest rosnące różnicowanie kombinacji etapów biograficznych, zwłaszcza w okresie wydłużonej młodości. W efekcie wzrasta liczba doświadczeń z różnymi statusami związkowymi w ciągu życia – w tym

z byciem singlem. Różnicowanie się form bycia razem, jak zauważa Filip Schmidt [2015, s. 182], prowadzi nie tylko do współwystępowania obok siebie różnych modeli przebiegu biografii związkowych, ale też do różnego rodzaju przejść między kolejnymi etapami oraz przyjmowania nierzadko naprzemienne różnych statusów intymnych. Autor ten podkreśla jednak, że nadal w niemal wszystkich europejskich krajach zdecydowana większość bierze ślub i jest on ciągle jednym z głównych celów biograficznych. Dochodzi do niego jednak znacznie później niż kiedyś, np. w latach sześćdziesiątych, rzadko jest to ślub z pierwszym stałym partnerem, a stworzony w ten sposób związek małżeński ma duże prawdopodobieństwo zakończyć się wcześniej niż poprzez śmierć jednego z partnerów. Poza tym przed jego stworzeniem i po jego ewentualnym zakończeniu rozciąga się we współczesnej biografii okres życia, w którym tworzy się i rozpada wiele niemażeńskich par. Życie bez pary można zatem postrzegać jako istotne zjawisko dla przemian intymności i rozpatrywać w kontekście tworzenia i rozpadania się związków. Działa ono bowiem niejako zwrotnie na dynamikę przemian we współczesnych relacjach intymnych – z jednej strony jest ich efektem, z drugiej strony może być rozpatrywane jako jedna z przyczyn.

Pozostawanie bez pary można rozpatrywać zatem już nie tylko jako trwałą i stabilną formę życia, ale także jako sytuację o charakterze tymczasowym – etap przejściowy. Schmidt [2015, s. 214] proponuje je rozważać jako etap biograficzny we współczesnych trajektoriach związkowych, ponieważ napięcia i ambiwalencje z nim związane wskazują nie na atrakcyjność posiadania statusu singla/singielki, ale raczej na istotność i duże znaczenie statusu związkowego dla dzisiejszego życia intymnego. Postrzegać je można przede wszystkim jako konsekwencje obserwowanych obecnie zmian w całym systemie dobierania się w pary, a nie przemian życia intymnego w kierunku wzrostu atrakcyjności życia w pojedynkę na rzecz spadku zainteresowania życiem w parze. Liczebność singli, zdaniem Schmidta, można więc widzieć jako efekt fluktuacji stałych związków i większej liczby związków intymnych, jakie ma się w ciągu swojego życia. Wzrost osób mających w swoim życiu doświadczenia bycia singlem można także interpretować jako swego rodzaju skutek uboczny przedłużonego poszukiwania partnera, który cechuje okres charakterystycznej dla krajów zachodnioeuropejskich wydłużającej się fazy młodości. Dla wydłużenia tego czasu nie bez znaczenia jest także i to, że wzrastają obecnie oczekiwania wobec partnera. Znalezienie najbardziej odpowiedniej osoby do stałego związku wymaga czasu, a że oczekiwania wobec partnerów są coraz wyższe, to czas poszukiwań się wydłuża. Poza tym, oprócz wydłużonego czasu na poszukiwanie partnera/ki, także dzięki technologii mamy nieograniczony dostęp do różnych osób, a to

generuje nierzadko problemy decyzyjne: czy i z kim oraz czy na pewno z tą osobą stworzyć stały związek [zob. Ansari 2015]. Zjawiska te działają zwrotnie na wydłużanie się czasu bycia singlem. Podsumowując, można stwierdzić, że tak jak trudno jednoznacznie ustalić wzrost liczby singli, tak z pewnością można przyjąć, że wzrasta liczba osób, która w swoich biografiach mają doświadczenia życia w pojedynkę. Kategoria ta obecnie jest więc nie tylko bardzo heterogeniczna, ale też otwarta, co oznacza, że jedni do niej „wchodzą” z racji wieku (po 18. roku życia), a potem z niej „wychodzą”, zawierając związki, a inni ze starszych kategorii wiekowych z kolei na skutek rozwodów i rozstań na powrót zasilają szeregi singli.

Ustalenie skali zjawiska życia w pojedynkę łączy się bezpośrednio z ustaleniami definiującymi kategorię osób określaną mianem singli. Zdefiniowanie jej jest stosunkowo problematyczne, ponieważ kategoria ta obejmuje łącznie zarówno osoby będące przed i po stałym związku (formalnym lub nieformalnym), zawiera jednocześnie osoby, które wybierają życie w pojedynkę, jak i te, które takiego wyboru nie dokonują. Poza tym na jej zróżnicowanie nie bez wpływu pozostaje to, że coraz więcej osób w różnym wieku ma doświadczenia życia w pojedynkę. Różnorodność w zakresie doświadczeń związanych z życiem bez pary oddają zmiany dotyczące kryteriów definiowania tej kategorii. Począwszy od lat 70. XX wieku, kiedy rozpoczęły się systematyczne badania socjologiczne nad zjawiskiem życia w pojedynkę, podstawowymi kryteriami wyróżniania singli była ich samodzielność ekonomiczna oraz aktualny status cywilny [por. Adams 1976; Stein 1976; Cargan, Melko 1982; Rubinstein 1987]. Przyjmowano, że singlami są osoby, które nie pozostają w związku małżeńskim, oraz te, które uzyskały samodzielność finansowo-materialną. Przyjęte kryteria miały zatem demograficzno-ekonomiczny charakter. Mimo że nie pozwalały one precyzyjnie zdefiniować tej kategorii, to jednak ich stosowanie dawało możliwość stosunkowo prostego określenia liczby singli w odniesieniu do danych z badań demograficznych [zob. Żurek 2003, 2014]. Wraz z rozwojem badań nad tym zjawiskiem pojawiały się coraz bardziej szczegółowe opisy i sposoby definiowania osób żyjących w pojedynkę, co nie pozostawało bez wpływu na „liczenie” singli. W definicjach koncentrowano się m.in. na specyfice życia w pojedynkę jako alternatywie do życia małżeńsko-rodzinnego [zob. m.in. Duberman 1977; Dixon 1978; Keith 1980; Stein 1983, 1988; Schwartzberg; Hoorn 1999; Amador, Kiersky 2002]. Opisano je także w kontekście stereotypów związanych z realizacją roli singla [zob. m.in. Cargan 1981, 1986; Cargan, Melko 1982; Cagen 2004; Czernecka 2014] czy specyfiki dotyczącej uwarunkowań kulturowych [zob. m.in. Goldman 1993; Byrne 1997; Whitehead 2003; Crompton 2005; Czernecka 2008; Trimberger 2008]. Szczególną uwagę poświęcono subkategorii

singli wyznaczonej płcią – przede wszystkim kobietom żyjącym „pojedynczo” [zob. m.in. Houseknecht, Vaughan, Stratham 1987; Allen 1989; Chandler 1991; Davies 1995; Clements 1998; Gordon 1994, 2002; Grzeszczyk 2005; Paprzycka 2008; Kuklińska 2012]. W większości tych opracowań uwzględniających specyfikę funkcjonowania singli i singlek wyznacznikiem definiowania był wiek i zamieszkiwanie dużych miast [zob. m.in. De Jong-Gierveld, Aalberts 1980; Althaus 1991; Bachman 1992; Aresin, Starke 2007; Czernecka 2009, 2011; Paprzycka 2008; Kuklińska 2012]. Ta różnorodność ujęć i analiz – włączania lub wyłączania niektórych kryteriów z zakresu definicji – sprawia, że ustalenie, jacy są single i jak liczna jest ich reprezentacja, stanowi wyzwanie dla badaczy. Możemy mówić raczej o różnych sposobach definiowania singli, a także o różnych sposobach opisu tej kategorii – czy też raczej wyodrębnianiu w ten sposób subkategorii czy podkategorii. Przy czym w tych różnych propozycjach definiowania życia w pojedynkę można wskazać jedno, które ma charakter stały, jakim jest niepozostawanie w związku małżeńskim lub stałym, wyłącznym związku.

Wydaje się, że w tych dotychczasowych próbach definiowania singli można wyróżnić dwie perspektywy – wcześniejszą – wąską, mającą dłuższą tradycję, którą można by określić jako ujęcie „nowoczesne”, i wersję tzw. ponowoczesną, która ma charakter szeroki, a nazwa singiel ma tu podobną konotację do potocznego rozumienia. Single w ujęciu tzw. wąskiej definicji utożsamiani są z kategorią singli tzw. miejskich czy wielkomiejskich. Definiowani są jako kategoria stała, zamknięta, choć rozbudowana wewnętrznie na liczne subkategorie. Ich wyznaczanie dokonywane było m.in. ze względu na takie kryteria definicyjne jak: brak stałego partnera, młody wiek (25–40 lat), bezdzietność, prowadzenie jednoosobowego gospodarstwa domowego, samodzielność finansowa, miejsce zamieszkania (miasto), styl życia, którego konstytutywnymi cechami są niezależność, wolność, towarzyskość, zabawowość, prywatność, samodzielność i samotność, zadowolenie. Singiel w ujęciu tzw. szerokiej definicji jest propozycją bardziej współczesną – stosowaną w nowych analizach. Podejście to można by określić jako ponowoczesne, ponieważ single są tu definiowani jako kategoria otwarta, a bycie singlem jako sytuacja zmienna, tymczasowa i zróżnicowana. Podstawowym kryterium definicyjnym jest tu pozostawanie bez partnera. Pozostałe cechy ujmowane są natomiast jako relacyjne i kontekstowe, wpływając tym samym na zmienne w czasie doświadczenia i praktyki związane z życiem w pojedynkę. W tym rozumieniu można mówić nie o byciu, ale nawet bywaniu singlem – tymczasowym przyjmowaniu tego statusu intymnego.

Obecnie definiowanie kategorii singli zbliżyło się więc do potocznego rozumienia tego terminu, w którym nazwa singiel jest używana najczęściej do określenia osoby niemającej stałego partnera (nie tylko małżonka), niekoniecznie

mieszkającej w jednoosobowym gospodarstwie domowym, ale także z innymi: rodziną, przyjaciółmi. Jednak tej kategorii nie znajdziemy w statystykach Głównego Urzędu Statystycznego. Jej uchwycenie wymagałoby wprowadzenia jako kryteriów posiadania lub nieposiadania stałego partnera (plus ewentualnie stanu cywilnego jako kryterium pomocniczego), sposobu zamieszkiwania (samemu, w parze czy z innymi) i faktycznego gospodarowania, a także wprowadzenia dodatkowych zmiennych oceniających sposób życia, w tym przede wszystkim wieku i etapu biograficznego [za Schmidt 2015, s. 200]. Takie połączenie wielu kryteriów proponuje Schmidt w swojej typologii możliwych współcześnie „statusów intymnych” [Schmidt 2015, s. 201]¹. Kategorie zaproponowane w typologii to przykład jednej z siatek porządkujących wiedzę o możliwych wymiarach statusu intymnego, jakim jest singiel. Zdaniem autora kategorie te należałoby przedstawić w układzie znajdującym się w ciągłym ruchu. Poszczególne jego pola to etapy biograficzne o różnej długości, z których tworzone są pewne ich typowe sekwencje – modele biograficzne. Nie są jednak one dostępne w danych GUS, ponieważ kolejne etapy życia intymnego w większości wymykają się kryterium stanu cywilnego i gospodarstwa domowego. Interpretacje Filipa Schmidta wydają się niezwykle cenne dla próby rozpoznania i opisu kategorii osób niemających partnera. Zaprezentowane w książce interpretacje wyników badań wydają się wpisywać w tę interesującą koncepcję, jednak w związku z tym, że zostały przygotowane wcześniej niż publikacja, w której tę koncepcję przedstawiono, nie oddają dokładnie tego porządku.

Powyżej zarysowane podejście do życia w pojedynkę przyświecało autorom niniejszej publikacji. Przedkładane czytelnikom opracowanie jest efektem spotkania dwóch badaczy życia intymnego: Emilii Paprzyckiej – zajmującej się badaniem życia singli i singielek i Zbigniewa Izdebskiego specjalizującego się w badaniach nad seksualnością. Współpraca ta zaowocowała przygotowaniem projektu badań zorientowanych w głównej mierze na poznanie tej sfery życia singli, która w badaniach zjawiska życia w pojedynkę nie jest podejmowana, czyli intymności i seksualności. Te obszary życia osób pozostających bez part-

¹ Osoby niemające partnera sklasyfikowane są na dwie kategorie-typy – mieszkający pojedynczo i z kimś. Do pierwszego z typów należą – osoby bez partnera, samodzielne mieszkaniowo podzielone wg kryterium – posiadania doświadczeń małżeńskich (osoby rozwiedzione i owdowiałe), tego, w jakim są wieku (czy są jeszcze aktywni i dostępni na rynku matrymonialnym, czy też trwale bezzenni/niezamężne lub niewchodzący już w związki), czy wychowują samotnie dziecko. W drugim typie – mieszkających z kimś, znajdują się osoby bez partnera, niesamodzielne mieszkaniowo, podzielone wg kryteriów z poprzedniego typu i poszerzone dodatkowo o kryterium, z kim mieszkają. Typologia ta pokazuje, że ani potoczne, ani stereotypowe określenie tego, kto jest singlem, nie pokrywa się z kryteriami takimi jak jednoosobowe gospodarstwo domowe lub wolny stan cywilny [Schmidt 2015, s. 202].

nera wydają się pomijane, a jak pokazują badania Marcina Jedwokimowa i Magdaleny Garncarek [2007] analizujących fora dla singli (w sumie kilkadziesiąt tysięcy wypowiedzi uczestników), tematyka dotycząca seksu w życiu singla oraz poszukiwania partnera zajmowały drugie i trzecie miejsce wg liczebności po temacie najczęściej podejmowanym w dyskusjach, jakim była tożsamość osób niemających partnera. Zainteresowanie tym obszarem życia powodowane było także tym, że mimo że jest to jeden z ważniejszych kontekstów funkcjonowania jednostek, to efekt usuwania go z „widoku publicznego” powoduje pomijanie go w badaniach. Tym samym nieuwzględniona zostaje wielość sytuacji, w które jednostki są zaangażowane i które wpływają na ich decyzje dotyczące życia, w tym także pozostawanie bez partnera. Badanie intymności i seksualności wydaje się więc nie tylko dopełnieniem wiedzy na temat singli i singielek, ale nawet tematem kluczowym w kontekście współczesnego opisu osób, które są realizatorami biografii odbiegającej od tradycyjnie przyjętego scenariusza. Poza tym intymność, w tym seksualność, należą do obszarów skupiających efekt zmian funkcjonowania ludzi charakterystyczny dla współczesnych społeczeństw.

Projekt przygotowano w perspektywie definicji przyjmującej, że singiel to status intymny służący określeniu osób niemających partnera/ki – żyjących bez pary w dowolnym momencie przebiegu biografii, jedno- lub wielorazowo. Podjęto tu próbę analizy doświadczeń związanych z życiem bez pary jako etapu biograficznego kobiet i mężczyzn. Celem projektu był szczegółowy opis osób niemających partnera/ki w Polsce. Starano się uwzględnić w nim różne zmienne empiryczne, których wzajemne relacje definiują charakter bycia singlem i singielką. Szczególne znaczenie w analizach poświęcono takim cechom jak płeć i wiek – to w relacjach z tym cechami w głównej mierze analizowano rozmaite aspekty doświadczania życia w pojedynkę. Publikacja z założenia ma formę raportu, w którym szczegółowy opis danych przeważa nad interpretacją. Intencją autorów było przygotowanie opracowania będącego źródłem danych uporządkowanych w pewne bloki tematyczne. Raport ten w zamyśle przeznaczony jest bowiem zarówno dla badaczy zjawiska życia w pojedynkę, jak i także dla osób szukających informacji statystycznych na temat badaczy przemian życia rodzinnego, studentów, dziennikarzy/publicystów itp.²

² Publikacja pojawia się co prawda pięć lat po badaniach, ponieważ wcześniej nie zakładano opracowania zbiorczego, a raczej publikowano artykuły analizujące poszczególne obszary życia osób niemających partnera/ki. W związku z tym jednak, że nie pojawiły się do tej pory kompleksowe opracowania z badań osób niemających partnera/ki na reprezentatywnej próbie, zdecydowano się zaprezentować wyniki tych badań w jednym opracowaniu.

Publikacja jest próbą odpowiedzi, opartą na danych empirycznych, na pytania dotyczące życia singli i singielek. Strukturę raportu wyznaczyły pytania, na które prowadzone dotychczas badania dają tylko częściowo odpowiedzi, np. dlatego, że dane pochodzą z badań prowadzonych na mniejszą skalę albo zastosowano w nich inne metody badań. Jedną z podejmowanych kwestii dotyczyła ustalenia, jakie osoby żyją w pojedynkę i które z nich mają takie doświadczenia najczęściej. Druga, będąca pochodną pierwszej, dotyczyła ich liczebności – reprezentacji wśród osób o innych statusach intymnych. Dane z różnych badań prowadzonych w Polsce tworzą co prawda pewien obraz, ale ze względu na rozmaite sposoby definiowania singli i singielek można mówić raczej o szczegółowych charakterystykach subkategorii, a nie ogólnej charakterystyce. Trudno także na ich podstawie ustalić, na ile zjawisko to ma tendencję wzrostową. Dokonanie analiz porównawczych jest w zasadzie niemożliwe, ponieważ statystyczne dane na temat skali tego zjawiska pochodzą z badań osób stanu wolnego albo analiz dotyczących jednoosobowych gospodarstw domowych³. Odpowiedź na pytanie dotyczące liczby osób żyjących bez partnera w Polsce przedstawiono w rozdziale pierwszym pt.: *W parze czy w pojedynkę? Polacy w związkach wg stanu formalnego i faktycznego*. Zaprezentowano w nim dane dotyczące osób żyjących w związkach (formalnych i nieformalnych) oraz pozostających bez partnera/ki. W rozdziale drugim natomiast, zatytułowanym *Kim są single i singielki w Polsce?*, przedstawiono społeczno-demograficzną charakterystykę osób żyjących bez pary. Analizy prowadzono z uwzględnieniem płci i wieku badanych. Rozdział ten został podzielony na dwa podrozdziały – w pierwszym z nich przedstawiono wyniki dotyczące badanych spełniających warunki szerokiej definicji singla, czyli wybranych na podstawie jednego kryterium, jakim jest niepozostawanie w związku. W drugim zaś dokonano opisu tych badanych, których cechy wpisują się w definicje wąskie, czyli takie, które zawierają więcej kryteriów wyróżniających singli, takich jak: wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, stan cywilny, dzietność, samodzielność mieszkaniowa itp.

Życie w pojedynkę definiowane jest najczęściej w relacji do doświadczeń związanych z byciem w związkach, przede wszystkim małżeńskich. Podejście takie zaobserwować można zarówno u badaczy, jak i u samych zainteresowanych i ich otoczenia [zob. m.in. Althaus 1991; Chasteen 1994, Gordon 1994;

³ Problematyka związana z oceną skali zjawiska życia w pojedynkę i trudności z określeniem liczebności singli i singielek jako konsekwencję stosowania różnych kryteriów definiowania, a także nieścisłości interpretacyjnych wynikających z uproszczonego wykorzystywania badań GUS i NSP interesująco i rzeczowo, opierając się na najnowszych badaniach, przedstawił Filip Schmidt w pracy pt. *Para, mieszkanie, małżeństwo* [2015, s. 191–214].

Schwartzberg, Berliner 1995; Kwak 1997; Slany 2002; Crompton 2005]. Nie pozostaje to bez wpływu na stosunek do swojej sytuacji przez singli i singielki – zadowolenia z niej i planów na przyszłość. Wśród żyjących bez pary są tacy, dla których jest to doświadczenie stałe – nigdy nie tworzyli stałej relacji intymnej i być może już nie stworzą, jak i tacy, którzy mimo braku takich doświadczeń będą w takich relacjach brać udział. Doświadczenia życia w pojedynkę mają także osoby, które były w związkach i nadal taki model życia widzą dla siebie w przyszłości, jak i osoby, które po doświadczeniach w związkach do takich relacji przestają dążyć. Dla każdej z tych kategorii powody pojedynczego życia mogą być różne i w zależności o celów życiowych i aktywności zmienne w czasie. Dla jednych życie w pojedynkę może być świadomą rezygnacją z życia rodzinnego na rzecz innych form aktywności związanych. Może być wyborem dokonywanym na pewnym etapie życia związanym z potrzebą wolności, samodzielności, realizacji celów takich jak odniesienie sukcesu w życiu zawodowym, osiągnięcie wyższego standardu życia. Dla innych jest zaś sytuacją będącą konsekwencją określonych sytuacji życiowych, takich jak niepowodzenia w związkach, rozwód, albo też konsekwencją nieznaidzenia właściwego partnera w odpowiednim czasie. Dla jeszcze innych może być decyzją związaną z negatywnymi doświadczeniami w rodzinie pochodzenia czy też wśród znajomych. Doświadczenia związane z życiem w pojedynkę trudno więc traktować jako stałe i niezmiennie, ponieważ różne okoliczności życiowe mogą modyfikować nastawienia do samotnego życia. Uwarunkowania sprzyjające jego atrakcyjności mogą więc zmieniać się w zależności od wieku, doświadczeń życiowych, w tym także w stałych związkach, jak i relacjach o charakterze przelotnym – krótkoterminowym. To, czy życie w pojedynkę jest doświadczeniem stałym czy wielokrotnym i jakie osoby mają takie doświadczenia, stanowi przedmiot analiz w rozdziale trzecim pt. *Bycie singielką i singlem jako doświadczenie niejednorazowe*. W rozdziale tym zaprezentowano opis doświadczeń badanych związanych z byciem bez pary, jak i byciem w związkach. Przedstawiono w nim stosunek do życia w pojedynkę i przyczyny tej sytuacji, a także opis wcześniejszych doświadczeń w związkach i stosunek do związków w przyszłości.

Kontynuując problematykę znaczenia doświadczeń w związkach dla życia w pojedynkę oraz przyjmując tezę, że jest ono jednym z etapów w biografiiach intymnych, w czwartym rozdziale poszukiwano odpowiedzi na pytanie: *Kogo szuka singiel, z kim chciałaby być singielka?* Pytanie to jest jednocześnie tytułem tej części raportu. Problematyce preferowanych cech partnerów/ek i oczekiwań singli i singielek dotyczących osób w ewentualnym związku w przyszłości poświęcono stosunkowo dużo uwagi. Próbowano rozpoznać, jakie w tym zakresie mają znaczenie takie cechy jak: wiek, płeć, miejsce zamieszkania i wy-

kształcenie, czyli cechy uznawane za istotne w badaniach nad doбором partnerskim [zob. Smis, Ultee, Lammers 1998; Kalmijn 1998; Domański, Przybysz, 2007, 2009]. Poza tym, jak zauważają badacze problematyki przemian życia rodzinnego, obecnie rodzina i udane życie w parze stają się tak istotne, że oczekiwania wobec partnerów są bardzo wysokie [zob. Ber Keller 2003; Ansari 2015; Schmidt 2015]. Rosnąca liczba rozwodów i wzrastająca liczba osób mających doświadczenia życia bez pary zdają się wskazywać na trudności w sprośtaniu wymaganiom, jakie mają w stosunku do partnerów i związków. W rozdziale czwartym analizie poddano więc także związek między stosunkiem do życia bez pary a oczekiwaniami wobec ewentualnych partnerów/ek.

W opisie zjawiska życia w pojedynkę jako istotne wskazuje się rozpoznanie hierarchii wartości, jakie respektują i realizują osoby niemające partnera. Wartości te mogą bowiem wpływać zarówno na funkcjonowanie społeczne singli, jak i na ich oczekiwania wobec innych oraz na plany dotyczące przyszłej drogi życiowej. Zdaniem Żurek (2014), pewne charakterystyki w tym zakresie towarzyszą stylowi życia całej populacji singli, ale ich natężenie albo znaczenie może ulegać zmianie. Odmienności mogą być zaobserwowane zarówno ze względu na reprezentowanie różnych subkategorii, jak i etap biograficzny. Charakterystyki te tworzą, zdaniem tej autorki, syndrom cech wzajemnie się warunkujących i wzmacniających, choć trudno przypisywać poszczególnym cechom większe lub mniejsze znaczenie. Do składników stylu życia singla autorka zalicza: prywatność, samodzielność, samotność, wolność, zabawowość i towarzyskość. Opisowi funkcjonowania singli w wybranych z tego katalogu zakresach, w kontekście wątpliwości, poświęcono rozdział piąty pt.: *Styl życia singla i singielki*.

Przedmiotem zainteresowania w ostatnim rozdziale raportu uczyniono doświadczenia w relacjach intymnych i życiu seksualnym. Współcześnie, kiedy seks odseparował się zarówno od prokreacji, jak i małżeństwa i związków, pozostawanie bez pary nie wyklucza aktywności seksualnej. Biografia intymna człowieka jest historią takich relacji – zarówno długotrwałych związków, jak i krótkich emocjonalnych uniesień, w które wpisują się zarówno poczucie szczęścia, jak i świadomość porażek. Doświadczenia te nie tylko mają swoje znaczenie „historyczne” – konstruują obraz siebie w związkach, ale mają także wymiar perspektywny – wpływają na potrzeby i oczekiwania w przyszłości. W sferę związków intymnych wpisują się konstytutywnie relacje o charakterze seksualnym, dlatego też poświęcono im w badaniach wiele uwagi. Analizy wyników badań dotyczące aktywności seksualnej singli i singielek przedstawiono w rozdziale szóstym, zatytułowanym pytaniem: *Jakie jest życie seksualne singli i singielek?* Podjęto w nim próbę opisu dynamiki życia seksualnego zarówno z perspektywy wszystkich dotychczasowych doświadczeń badanych, jak

i z okresu jednego roku – w tym przypadku był to ostatni rok od daty badania. Rozdział ten zawiera analizy preferencji i doświadczeń seksualnych osób niemających partnera/ki z uwzględnieniem kategorii płci i wieku. Przedmiotem analiz są też te zachowania, które kwalifikowane są do ryzykownych zachowań seksualnych. Na podstawie deklaracji badanych podjęto się w tym rozdziale scharakteryzowania potrzeb seksualnych singli i singielek oraz sposobów i form ich zaspokojenia. Osobny rozdział poświęcono aktywności seksualnej osób niemających partnera/ki w sieci – kontaktom tam zawierany, specyfice relacji nawiązywanej za pośrednictwem Internetu oraz temu w jakich przestrzeniach sieci związanych z erotyką się poruszają/ poświęcają uwagę.

Raport zamyka rozdział pt.: *Status intymny: osoba niemająca partnera/ki. Wnioski z badań*. Dokonano w nim rekapitulacji przedstawionych analiz i zaprezentowano te ustalenia z badań, w stosunku do których uzyskano potwierdzenie istotności statystycznej. Zaprezentowano w nim statystyczną fotografię singli i singielek w Polsce z uwzględnieniem płci i wieku badanych. Starano się przy tym zaakcentować specyfikę doświadczeń związanych z byciem bez pary, wskazując jednocześnie na cechy, które te doświadczenia różnicują.

Założenia metodologiczne i realizacja badań

Analizy prezentowane w niniejszej publikacji przygotowano na podstawie badań przeprowadzonych w ramach projektu pt.: *Single w Polsce*, Zbigniewa Izdebskiego i Emilii Paprzyckiej. Projekt ten realizowano w ramach czwartej edycji ogólnopolskich badań profesora Izdebskiego i POLFARMY dotyczących seksualności Polaków⁴.

Projekt przygotowano w perspektywie definicji przyjmującej, że singiel to status intymny określający osoby niemające stałego partnera/ki. Bycie singlem zatem to pewien etap w życiu – w dowolnym jego momencie – który cechuje: życie bez stałego partnera i rezygnacja (czasowa lub trwała, na mocy własnego wyboru lub pod wpływem okoliczności życiowych) z bycia w stałym związku (formalnym lub nieformalnym). Bycie singlem w rozumieniu tej definicji nie zakłada braku wcześniejszych doświadczeń w związkach (także formalnych) czy braku potomstwa, ponieważ może być realizowane w dowolnym momencie przebiegu biografii, jedno- lub wielorazowo [Paprzycka 2012, s. 91–121].

Przedmiotem badań było życie singli i singielek z uwzględnieniem zarówno tych jego aspektów, które według badaczy charakteryzują życie w pojedynkę, jak i tych, które zazwyczaj są pomijane. Badaniu poddano zatem te doświadczenia, które specyfikują bycie singlem i singielką, takie jak: przyczyny życia w pojedynkę, stosunek do życia w pojedynkę zarówno w perspektywie teraz-

⁴ Izdebski Z., *Seksualność Polaków 2011. Raport z badania*, TNS OBOP 2011.

niejszej, jak i prospektywnej, a także wybrane elementy charakterystyczne dla stylu życia osób niemających stałego partnera. Przedmiotem zainteresowania uczyniono także relacje intymne, w tym seksualne osób niemających partnera/ki: doświadczenia we wcześniejszych związkach, oczekiwania wobec ewentualnych związków w przyszłości i ich preferowanych form oraz wymagań wobec potencjalnych partnerów, doświadczenia związane z realizacją potrzeb seksualnych i aktywnością w tym zakresie.

Jednym z głównych celów badań była społeczno-demograficzna charakterystyka osób niemających partnera/ki z uwzględnieniem takich cech jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, wykształcenie, religijność, przynależność do kategorii zawodowej, dochody, samodzielność mieszkaniowa, a także doświadczenia w związku małżeńskim i innych związkach oraz posiadanie dzieci. Celem był także opis stosunku osób niemających partnera/ki do życia w pojedynkę i rozpoznanie specyfiki praktyk konstytuujących doświadczenia życiowe osób pozostających bez partnera/ki. Kolejnym celem, któremu podporządkowano badanie, był opis życia intymnego singli i singielek i oczekiwań z nim związanych. Realizacja tego celu zorientowana była na rozpoznanie postaw i zachowań seksualnych osób, które nie pozostają w stałych związkach uczuciowych i nie mają stałych partnerów w dłuższym niż sześć miesięcy okresie.

Badania miały charakter opisowy i wyjaśniający. Postępowanie badawcze było zorganizowane wokół odpowiedzi na następujące problemy:

1. Jaka jest społeczno-demograficzna charakterystyka osób niemających partnera/ki w Polsce? Czy bycie osobą niemającą partnera/ki ma związek z takimi cechami jak: płeć, wiek, miejsce zamieszkania, doświadczenia w związkach, dzietność, samodzielność mieszkaniowa, wykształcenie, wykonywany zawód, dochody itp.?
2. Jaka jest dynamika życia w pojedynkę – w jakim czasie najczęściej single i singielki pozostają bez partnera i jaka jest częstotliwość tego typu doświadczeń w przebiegu biografii? Czy wiek i płeć mają związek z przebiegiem doświadczeń pozostawania bez związku?
3. Jaki jest stosunek osób niemających partnera/ki do życia w pojedynkę i jakie mają opinie na temat bycia bez partnera i przyczyn tej sytuacji w swoim życiu? Czy stosunek do życia w pojedynkę ma związek z płcią, wiekiem, wykształceniem i miejscem zamieszkania osób niemających partnera/ki? Jakie doświadczenia w związkach (formalnych i nieformalnych) mają osoby niemające partnera/ki i czy płeć i wiek występuje jako zależność od tych doświadczeń?
4. Jakie preferencje w stosunku do ewentualnego partnera i związku w przyszłości mają osoby niemające partnera/ki i czy są zależne od płci i wieku?

5. Jakie oczekiwania mają osoby żyjące w pojedynkę wobec potencjalnego partnera w zakresie cech statusowych i wykształcenia, stosunku do relacji w przyszłym związku i doświadczeń w poprzednich, atrakcyjności fizycznej i cech osobowości i czy na te oczekiwania mają wpływ takie cechy jak: płeć, wiek, wykształcenie, miejsce zamieszkania, stosunek do bycia w stałym związku i plany co do życia w pojedynkę w przyszłości?
6. Jaka jest aktywność seksualna, doświadczenia i zachowania seksualne, opinie i zadowolenie z życia seksualnego osób niemających partnera/ki i czy płeć i wiek mają związek z tymi wymiarami życia seksualnego?

Problemom tym podporządkowane były szczegółowe pytania badawcze ukierunkowane na zawężenie pola badania we wskazanych wyżej zakresach i ustalenie związku analizowanych doświadczeń z płcią i wiekiem badanych, a także w niektórych przypadkach z innymi cechami społeczno-demograficznymi lub cechami specyfikującymi życie osób niemających partnera/ki. Szczegółowe pytania badawcze zaprezentowano w części początkowej każdego z rozdziałów empirycznych.

Badania, które dostarczyły danych do analiz, zostały przeprowadzone na reprezentatywnej próbie 3206 Polaków. Dobór próby miał charakter losowo-kwotowy⁵. W badaniu połączono dwie techniki zbierania danych: bezpośredni wywiad z respondentem (osobisty) prowadzony przez przeszkolonego ankietera i samodzielnie wypełnianą ankietę. Przygotowano odrębną wersję narzędzi badawczych dla mężczyzn i kobiet (uwzględniając specyfikę obu płci). Z uwagi na tematykę badania płeć ankietera odpowiadała płci respondenta. Wywiad zawierał pytania dotyczące opinii i faktów z życia respondenta, z pominięciem

⁵ Badaną populację stanowili mieszkańcy Polski w wieku 15–59 lat (w tym 2476 wywiadów z osobami w wieku 15–49 lat). Uwzględniono następujące parametry: geolokalizacja: wielkość miejsca zamieszkania (5 warstw: wieś, miasto do 20 tys., miasto 20–100 tys., miasto 100–500 tys., miasto 500+) oraz położenie geograficzne (16 województw), płeć (2 warstwy: kobiety, mężczyźni), wiek (5 warstw: 15–19, 20–29, 30–39, 40–49, 50–59), wykształcenie (2 warstwy: poniżej średniego i powyżej średniego). Procedura doboru w pierwszym etapie polegała na podziale Polski na dziewięć makroregionów, czyli na warstwy pierwszego stopnia. Następnie każdy region poddany został dalszym stratyfikacjom na warstwy drugiego stopnia, ze względu na stopień zurbanizowania. W kolejnym etapie każda warstwa drugiego stopnia traktowana była jako grupa pierwotnych jednostek losowania, z której wylosowano odpowiednią liczbę jednostek administracyjnych z prawdopodobieństwem proporcjonalnym do ich wielkości. W każdym z wylosowanych obszarów ankieterzy przeprowadzili badanie, rekrutując odpowiednią liczbę osób według zadanych kwot uwzględniających płeć, wiek oraz wykształcenie respondentów. Informacje o strukturze populacji uzyskano z Głównego Urzędu Statystycznego oraz danych wewnętrznych TNS OBOP (w zakresie wykształcenia). Ze względu na charakterystykę grup wiekowych w raporcie w odmiennych przedziałach, niż założono pierwotnie w próbie, dokonano ważenia wyników do aktualnej struktury populacji. Dodatkowo opracowując wyniki, dokonano korekty struktury, uwzględniając najnowsze dane GUS. Badania realizował TNS OBOP w terminie 22.08–24.09.2011 r. Szczegółowy opis metodologii badań zawiera raport Zbigniewa Izdebskiego i POLFARMY *Seksualność Polaków 2011. Raport z badania*, TNS OBOP 2011.

jednak wszelkich kwestii intymnych czy obyczajowo drażliwych i był formą przygotowania respondenta do samodzielnego wypełnienia ankiety. Po jego przeprowadzeniu ankieter wręczał badanemu ankietę do samodzielnego wypełnienia⁶.

Analizy prezentowane w niniejszym opracowaniu uwzględniają odpowiedzi respondentów w wieku 18–49 lat, którzy w trakcie badania pozostawali bez partnera/ki – nie byli w stałym związku (N=639)⁷. Osoby niemające partnera/ki odpowiadały zarówno na pytania zadawane wszystkim respondentom w badaniach Z. Izdebskiego, jak i na pytania dedykowane tylko dla nich dotyczące doświadczeń związanych z życiem w pojedynkę.

Zastosowano pytania zamknięte i półotwarte z kafeterią koniunktywną i dysjunktywną, najczęściej w formacie pytania skali (z pięcio- lub siedmiostopniową porządkową skalą intensywności). Zachowania seksualne definiowano jako fizyczną aktywność, która pozostaje w ścisłym związku z emocjami i ciałem oraz podejmowana jest w celu osiągnięcia przyjemności i redukcji napięć. Takie ujęcie nie ogranicza doświadczeń seksualnych tylko do czynności reprodukcyjnych, ale włącza do nich także masturbację [Izdebski 2012, s. 49]. Definicję operacyjną ryzykownych zachowań seksualnych skonstruowano, opierając się na wskaźnikach stosowanych w badaniach seksualności Polaków w latach 1997–2001–2005 [Izdebski 2010]. Pytania dla singli i singielek opracowane zostały na podstawie wcześniej zrealizowanych badań jakościowych singli [Paprzycka 2008, 2013]. W przypadku badania preferowanych cech partnera/ki zastosowano dyferencjał semantyczny skonstruowany na potrzeby tego badania [Paprzycka, Mianowska, Izdebski 2014]. W badaniach przyjęto poziom istotności $\alpha=0,01$. O różnicy istotnej statystycznie orzekano, gdy wyznaczona przez program statystyczny p-wartość była mniejsza od 0,01. Obliczenia wykonano w pakiecie statystycznym IBM SPSS Statistic.

⁶ Wypełniona przez respondenta ankietą była przez niego samodzielnie wkładana do koperty i przez niego zaklejana. Obowiązkiem ankietera było włożenie jej między inne, wypełnione już ankiety, aby uniemożliwić identyfikację. W ten sposób wzmocniano poczucie anonimowości.

⁷ Analizie poddano wyniki badania osób dorosłych powyżej 18. roku życia.